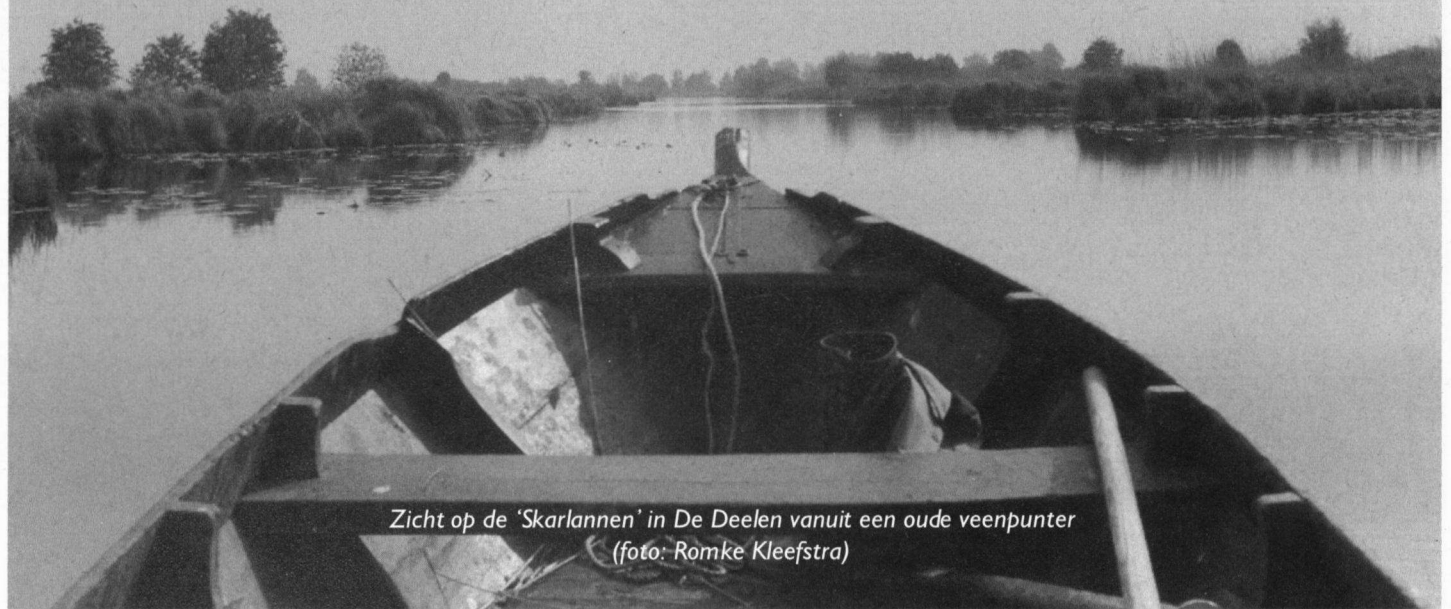

DE BROEDVOGELS VAN DE DEELLEN 1983-2004

Romke Kleefstra

Zicht op de 'Skarlannen' in De Deelen vanuit een oude veenpunter
(foto: Romke Kleefstra)

De Deelen is één van de grotere laagveenmoerassen in Fryslân. Al sinds 1992 geniet het gebied bescherming onder de Europese Vogelrichtlijn. Het moerasgebied staat bekend om haar talloze petgaten en legakkers, waarin rust een belangrijke factor is. In de wintermaanden is het van groot belang als overwinteringsgebied van Aalscholvers, ganzen en eenden. In het voorjaar en de zomer is De Deelen zo'n beetje het belangrijkste broedgebied voor Purperreiger, Grauwe gans en Zwarte stern in Fryslân. De afgelopen twintig jaar werden er broedvogelinventarisaties uitgevoerd, waaronder een gebiedsdekkende inventarisatie in 2003. In dit artikel worden enkele geheimen over de broedvogelbevolking prijsgegeven.

Kenschets van De Deelen

De Deelen (550 ha) ligt in Midden-Fryslân, grotendeels in de gemeente Heerenveen, tussen de dorpen Aldeboarn en Gersloot. Het laagveenmoeras wordt gekenmerkt door talloze petgaten, van elkaar gescheiden door smalle legakkers. Het grootste deel van de petgaten wordt gekenmerkt door open water en verschillende stadia van verlandings. Deze bestaan uit stadia waarin waterplanten als Gele plomp en Waterlelie domineren, terwijl recent ook Krabben-scheer weer in enkele petgaten is vastgesteld. Daarnaast vindt verlanding vanuit de oevers plaats met rietzomen

en (schier)eilanden van forse horsten van de Pluimzegge. De rietzomen zijn nat en overjarig. In beperkte mate wordt er Riet gemaaid. De pluimzegge-eilanden kennen deels opslag van Grauwe wilg. De variatie aan begroeiing van de petgaten is al met al zeer divers.

De smalle legakkers worden gedomineerd door grassen, rietruigten en opslag van broekbos en struwelen. Op bredere legakkers zijn ook schraallandjes te vinden. In 2002 zijn enkele van de brede legakkers deels afgeplagd. De vrijgekomen grond is gebruikt voor de aanleg van een nieuwe kade rond De Deelen, die

bijdraagt aan het handhaven van een hoger waterpeil in de winter.

Nog steeds vindt er vervening in De Deelen plaats. Dat levert veel nieuwe petgaten op die gekenmerkt worden door open water, kale oevers en brede legakkers waarop grassen, braamstruiken en Pitrus woekeren.

De Deelen geniet naam en faam als internationaal belangrijk vogelgebied. Zo is het gebied in het winterseizoen van groot belang als overnachtingsplaats van Kol- en Brandganzen. Het is al in 1992 gekwalificeerd als speciale beschermingszone onder de Europese Vogelrichtlijn

Tabel 1. Overzicht van vastgestelde aantallen territoria/broedparen van enkele Rode-lijstsoorten, LSB-soorten (zeldzame broedvogels en kolonievogels) en dagroofvogels in De Deelen in 1983 (Jansen et al. 1986), 1988 (Versluys 1988) en 1992-2004 (gegevens P.A.M. Schaper, R. Kleefstra, SOVON). Rode-lijstsoorten (nieuwe Rode lijst, 2004) zijn gemarkeerd met een sterretje.

	1983	1988	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Dodaars	0	0	-	-	-	-	-	-	3	1	1	1	0	2	0
Aalscholver	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Roerdomp*	0	1	-	-	-	1	0	1	1	2	0	0	2	1	1
Blauwe reiger	0	0	2	3	3	5	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Purperreiger*	4	3-4	6	2	3	3	4	2	3	3	8	3	5	3	9
Kolgans	0	1	-	-	0	1	1	1	2	1	0	1	5	2	4
Grauwe gans	10	25	-	-	-	-	-	-	170	240	175	169	207	228	255
Indische gans	0	0	-	-	0	0	0	0	0	1	1	1	0	1	0
Canadese gans	0	0	-	-	0	0	0	0	2	2	0	0	1	1	1
Brandgans	0	0	-	-	0	0	0	1	2	2	0	3	3	2	1
Smient	0	0	-	-	-	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0
Krooneend	0	0	-	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Bruine kiekendief	13	14	-	-	15	15	15	19	11	7	6	5	3	3	3
Havik	0	0	-	-	-	-	-	1	1	2	1	1	1	1	1
Sperwer	0	0	-	-	-	-	-	0	0	0	1	0	0	1	0
Buizerd	0	0	-	-	-	-	-	3	3	4	3	5	4	5	6
Boomvalk*	0	0	-	-	-	-	-	1	1	1	0	0	0	1	0
Porseleinhoen*	0	2	-	-	-	0	0	0	2	3	1	0	0	0	0
Kleine plevier	0	0	-	-	-	0	0	0	0	0	0	0	9	1	1
Kokmeeuw	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Visdief*	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0
Zwarte stern*	0	0	65	61	79	51	65	11	31	32	32	41	26	49	52
Snor*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	10	-	-	18	-
Grote karekiet*	0	0	1	-	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Baardman	1	2	-	-	-	-	-	3	2	3	2	1	1	1	0
Buidelmees	0	1	-	-	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

op grond van het voorkomen van grote aantallen van Kolgans en Brandgans (Van Roomen et al. 2000). Tevens is het gebied in 1993 aangemerkt als 'wetland' van internationale betekenis onder de Ramsar-conventie van 1971. Maandelijks tellingen van watervogels in de periode september-april wijzen uit dat ook Grauwe gans, Smient, Krakeend, Wintertaling en Slobeend in kwalificerende aantallen voorkomen (Kleefstra 2004).

Broedvogelinventarisaties

Door de jaren heen zijn verschillende broedvogelinventarisaties uitgevoerd in De Deelen. In 1983 en 1988 werd het gehele gebied op een selectie van soorten geïnventariseerd (Jansen et al. 1986, Versluys 1988). Sinds 1992 worden jaarlijks kolonievogels geteld in het kader van het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels van SOVON. Vanaf 1994 worden in het kader van hetzelfde project ook enkele zeldzame broedvogels geïnventariseerd, aangevuld met de inventarisatie van Grauwe ganzen en roofvogels (Kleefstra 2001). In 2003 werden bijna alle soorten broedvogels in kaart gebracht door SOVON Vogelonderzoek Nederland in opdracht van Staatsbosbeheer (Kleefstra 2003). De inventarisaties vin-

den plaats in de periode van half maart tot half juli en worden uitgevoerd met behulp van een kano en/of oude veenpunter.

Aantalsontwikkelingen

In tabel 1 zijn de gegevens van een selectie van soorten op een rij gezet. Daaruit blijkt dat enkele soorten in de loop der jaren zijn verdwenen, zoals Aalscholver, Grote karekiet en Buidelmees. Voor de laatste twee soorten is dat conform de landelijke trend. Andere soorten komen sporadisch tot broeden, zoals Porseleinhoen, Kleine plevier, Kokmeeuw en Visdief. Dat heeft vooral te maken met tijdelijk gunstige omstandigheden, zoals het vrijkomen van kale grond door graafwerkzaamheden in het gebied voor de laatste drie soorten. De Bruine kiekendief en Baardman zijn zienderogen achteruitgegaan, terwijl soorten als Roerdomp, Purperreiger en Zwarte stern in vrij constante aantallen voorkomen. Kolgans, Grauwe gans, Brandgans en Buizerd vertonen een positieve trend wat overeenkomt met de landelijke ontwikkelingen.

Hieronder wordt de aantalsontwikkeling voor verschillende soorten nader besproken.

Gebiedsdekkende inventarisatie in 2003

In 2003 werd De Deelen in zijn geheel geïnventariseerd op vrijwel alle soorten broedvogels (Kleefstra 2003). In totaal werden 79 soorten broedvogels vastgesteld (tabel 2), waarvan er 60 gebiedsdekkend werden geïnventariseerd. Hiervan komen 19 soorten voor op de herziene Rode lijst van bedreigde en kwetsbare soorten in Nederland (2004). De Grauwe gans bleek de talrijkste soort te zijn, gevolgd door Rietzanger en Kleine karekiet. Inmiddels zijn er twee nieuwe soorten aan de lijst toegevoegd: Krooneend en Boompieper; van beide soorten werd in 2004 één territorium vastgesteld.

Moerasvogels

Moerasvogels zijn in De Deelen globaal op te delen in twee categorieën, namelijk broedvogels van nat, voornamelijk overjarig rietland en broedvogels van verlandend (zegge)rietland en (riet)ruigten, deels met struikopslag. Voor de eerste categorie liggen verspreid door De Deelen verlandingszones die te typeren zijn als vegetaties van de Rietassociatie. In het centrale en het westelijke deel van het laagveenmoeras liggen petgaten die

vrijwel dicht gegroeid zijn met stevig rietland. Op veel andere plekken strekt dergelijke verlanding vanaf een legakker tot hooguit halverwege een petgat, waardoor het als het ware schiereilanden vormt. Het Riet is voornamelijk overjarig, nat en kent een tamelijk hoge spruitdichtheid. Lokaal worden enkele van deze rietzomen jaarlijks gemaaid. De overjarige rietzomen zijn vooral van belang voor soorten als Purperreiger, Bruine kiekendief en Snor, die dit type rietland als broedplaats kiezen. Voor de Purperreiger was dat in 2003 en 2004 amper het geval, omdat ze toen struiknesten verkozen, maar in voorgaande jaren werden veelal rietnesten in dergelijke natte rietzomen gevonden.

De gemaaide stukken worden in de loop van mei gekoloniseerd door Kleine karekieten, die drogere, vaak ijlere rietzomen (en ruigten) mijden in tegenstelling tot een soort als de Rietzanger die 'all over the place' zit.

Aitink (2002) en Buro Bakker (2003) geven aan dat dit type verlanding de laatste tien jaar niet is toegenomen. De verwachting is dat verdere verlanding niet of slechts op zeer beperkte schaal zal plaatsvinden. Hopelijk biedt de hernieuwde waterhuishouding mogelijkheden voor een dynamischer peilbeheer (fors lager peil in de zomer en hoog peil in de winter), wat gunstig kan uitpakken voor de ontwikkeling van Riet. Voor soorten als Purperreiger, Bruine kiekendief en Snor is het van belang dat in de natte, voornamelijk overjarige rietlanden de successie naar opslag van Grauwe wilg en wilgenstruweel binnen de perken wordt gehouden.

Bij de tweede categorie tonen broedvogels als Blauwborst, Sprinkhaanzanger, Rietzanger en Rietgors zich veel minder kritisch dan de hiervoor genoemde soorten en komen wijd verspreid voor in De Deelen. Naast overjarige, vaak wat drogere rietzomen, bezetten zij ook relatief droge legakkers met (riet)ruigte, natte pitrusruigten met bramen en struikopslag (voormalig gronddepot, brede 'stripen' tussen recent gegraven petgaten) en horsten van Pluimzegge met opslag van Grauwe wilg.

Bosvogels

De Deelen is naar verhouding één van de laagveenmoerassen met het grootste

Tabel 2. Vastgestelde soorten en aantallen territoria in De Deelen in 2003 (Kleefstra 2003). Rode-lijstsoorten zijn weergegeven met een sterretje.

Soort	Aantal	Soort	Aantal
Dodaars	2	Watersnip*	1
Fuut	30	Grutto*	26
Roerdomp*	1	Wulp	11
Purperreiger*	3	Tureluur*	13
Knobbelzwaan	1	Kokmeeuw	1
Kolgans	2	Visdief*	3
Grauwe gans	228	Zwarte stern*	49
Soepgans	10	Koekoek*	3
Indische gans	1	Ransuil*	1
Canadese gans	1	Veldleeuwerik*	5
Brandgans	2	Graspieper*	11
Nijlgans	33	Heggenmus	7
Bergeend	7	Blauwborst	73
Smient	2	Sprinkhaanzanger	20
Krakeend	92	Snor*	18
Wintertaling*	1	Rietzanger	199
Zomertaling*	6	Bosrietzanger	12
Slobeend*	25	Kleine karekiet	156
Tafeleend	10	Spotvogel*	3
Kuifeend	71	Braamsluiper	5
Bruine kiekendief	3	Grasmus	58
Havik	1	Zwartkop	4
Sperwer	1	Baardman	1
Buizerd	5	Staartmees	4
Boomvalk*	1	Matkop*	4
Waterral	24	Zwarte kraai	12
Waterhoen	6	Groenling	1
Scholekster	10	Kneu*	4
Kleine plevier	1	Goudvink	2
Kievit	60	Rietgors	132

aandeel water en het kleinste aandeel bos (Rintjema et al. 2001). Toch ontwikkelt zich op veel legakkers en oevers wilgenstruweel en jonge opslag van Zwarte els en Berk dat bezet wordt door soorten als Spotvogel, Grasmus, Braamsluiper en Matkop. In het verleden werd de opslag op grote schaal gekapt, waarmee het open karakter van De Deelen behou-

den bleef (pers.med. Tj. Rinsma). Tegenwoordig wordt selectief gekapt om delen van het laagveenmoeras open te houden. Vooral in het centrum van het gebied, rond het 'Knuppelpad', wordt de bosontwikkeling grotendeels ongemoeid gelaten.

Rietzanger, talrijke zangvogel in De Deelen

foto: Anton Huitema

Weidevogels

Tot voor kort lag in De Deelen ongeveer 120 ha weidegebied. Door het graven van petgaten is deze oppervlakte gehalveerd, wat van invloed is geweest op de afname van het aantal weidevogels. Aan de westkant van het gebied ligt nog ruim 50 ha veenweide, waarin veel weidevogels tot broeden komen. In 2003 telde dit veenweidegebied 48 paar Kievit, 24 paar Grutto en 10 paar Tureluur.

Roofvogels

De afgelopen jaren zijn vijf soorten roofvogels vastgesteld, waarvan Sperwer en Boomvalk sporadisch in De Deelen tot broeden komen. Havik en Buizerd vestigden zich in de eerste helft van de jaren '90. Van de Havik werd vastgesteld dat deze in de periode 1997-2002 geen jongen voortbracht; in 2003 en 2004 vlogen in totaal zes jongen uit. De Buizerd is de afgelopen jaren toegenomen en inmiddels de talrijkste roofvogel in De Deelen. De broedsuccessen wisselen van jaar tot jaar, samenhangend met voedselaanbod en opzettelijke verstoringen. In 2003 bracht van de vijf paren slechts één paar drie jongen groot; twee nesten werden opzettelijk verstoord en twee paren gingen niet over tot broeden. In 2004 waren er van de zes paren drie succesvol met elk twee uitgevlogen jongen; de andere broedpogingen mislukten in de eifase door respectievelijk verstoring, predatie en het uit de boom vallen van het nest. De Bruine kiekendief nam de afgelopen jaren sterk in aantal af (zie verderop).

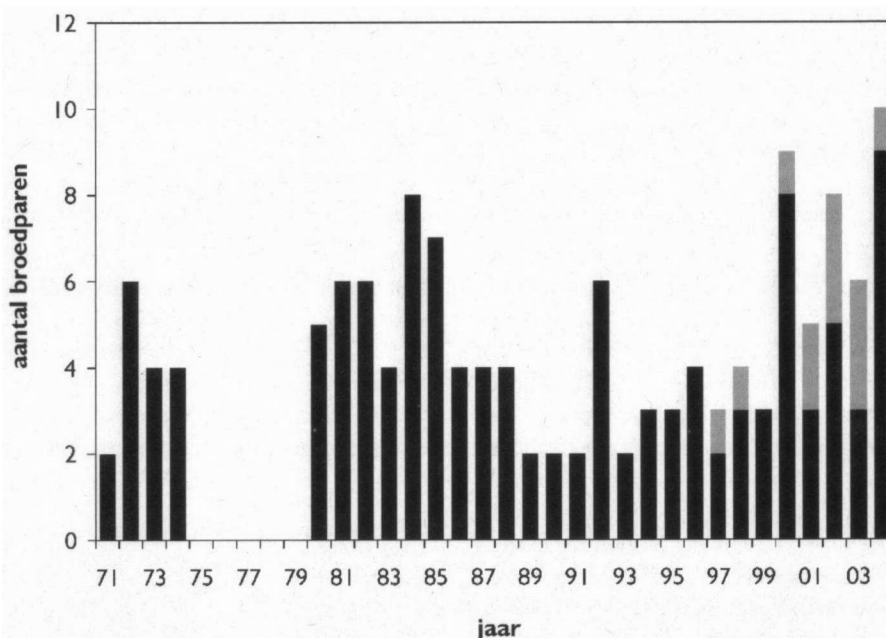
Enkele soortbesprekingen

Purperreiger De Purperreiger is al sinds begin jaren '70 broedvogel van De Deelen in wisselende aantallen (figuur 1). Naast het broeden in De Deelen worden in de nauwe omgeving daarvan vrijwel jaarlijks ook broedparen vastgesteld in natuurterreinen (Kleefstra 2001). De aantallen broedparen in tabel 1 berusten op nestvondsten. Nesten worden gevonden tijdens kanotochten halverwege mei. Alle petgaten met geschikte nestgelegenheid in de vorm van overhangende Grauwe wilgen en dichte, natte rietzomen worden daartoe bezocht. Nesten in overhangend struweel zijn vaak al van

Jonge Purperreigers

foto: Anton Huitema

Figuur 1. Aantalsverloop van de Purperreiger in De Deelen (zwart) en omgeving (grijs) in de periode 1971-2004. Van de jaren 1975-1979 zijn geen aantalsopgaven bekend.

Tabel 3. Broedbiologische gegevens van Purperreigers in De Deelen in de periode 2001-04. Weergegeven wordt het totale aantal broedparen (N), de nestplaats (in riet of in struik), het aantal eieren per nest (incl. aantal nesten waarover dit berekend is) en het aantal (uitgevlogen) jongen per paar (incl. het aantal paren waarover dit berekend is).

Jaar	N	riet	struik	ei/nest	jong/paar
2001	3	2	1	4,3 (N=3)	2,3 (N=3)
2002	5	3	2	4,7 (N=3)	1,6 (N=5)
2003	3	1	2	5,0 (N=2)	1,3 (N=3)
2004	9	0	9	5,4 (N=7)	2,3 (N=9)

verre zichtbaar en worden vanuit de kaan op inhoud gecontroleerd. Rietnesten worden bekeken vanaf aangrenzende legakkers. Rietzomen worden daarvoor niet betreden, omdat hiermee sporen naar nesten gecreëerd zouden worden die grondpredatoren als de Vos in de kaart kunnen spelen. In tabel 3 zijn de nestgegevens nader uitgewerkt.

Tot en met 2002 werden de meeste nesten aangetroffen in natte, overjarige rietzomen. Ook de broedplaatsen in natuurterreinen nabij De Deelen betreffen alle overjarige, natte rietvelden. Daarnaast komen in De Deelen paren tot broeden in laag overhangend wilgenstruweel, een fenomeen dat de laatste twee jaren lijkt toe te nemen. De nesten zitten dan op circa 0,4-1,7 m boven het water. Evenals de aantallen broedparen wisselen ook de broedsuccessen van jaar tot jaar. Mislukkingsoorzaken zijn vooral predatie door Zwarte kraaien in de eifase en predatie van jongen op het nest, vermoedelijk door Haviken. Het hogere aantal eieren per nest in 2004 hangt samen met een legsel van negen eieren, doordat twee vrouwtjes één nest deelden.

In veel gevallen broeden paren alleen of zitten er twee bij elkaar. In 2004 vormde zich echter een kleine kolonie van zeven paren in overhangend struweel op een legakker en zaten even verderop nog twee paren in een Grauwe wilg op een eilandje van Pluimzegge.

Purperreigers foerageren in De Deelen en de omgeving ervan, zoals in de veenweiden ten zuiden van Aldeboarn, in de Riperkrite en in natte natuurterreinen zoals het nabijgelegen natuurontwikkelingsgebied Frieswykpolder. Daarnaast zijn voedselvluchten waargenomen tussen De Deelen en de natuurgebieden rond de Terkaplester Poelen en het Sneekermeer. Samen met de Alde Feanen vormt De Deelen het belangrijkste broedgebied voor de Purperreiger in Fryslân.

Grauwe gans Ook voor de Grauwe gans vormt De Deelen samen met de Alde Feanen het belangrijkste broedgebied in Fryslân. De soort nam in een periode van 20 jaar tijd toe van 10 paren in 1983 tot 255 in 2004.

Tot en met 2000 werden de aantallen broedparen geschat op basis van nestvondsten. Sinds 2001 worden jaarlijks

drie gebiedsdekkende inventarisatieronden gemaakt in de periode half maart - half april. Na half april is geen betrouwbare kartering meer te maken, omdat paren dan - al dan niet met jongen - uitzwermen.

De Grauwe gans is vanaf eind jaren '80 tot eind jaren '90 sterk toegenomen. In deze periode is geprobeerd het aantal broedparen binnen de perken te houden door op grote schaal eieren te schudden. Dit bleek echter weinig effectief en hieraan kwam in 2000 een einde. Gelet op de aantallen broedparen sindsdien, lijkt de populatie haar plafond te hebben bereikt.

Het broedsucces van de Grauwe ganzen in De Deelen leek in 2003 en 2004 margertjes. Begin mei werd tijdens de inventarisatieronden maar een beperkt aantal paren met jongen gezien, terwijl voorheen regelmatig grote crèches van ouders met jongen werden waargenomen. Favoriete nestplaatsen zijn eilandjes van Pluimzegge en natte verlandingsituaties met overjarig Riet. Ook wordt veel gebroed op smalle, vaak wat kale legakkers die moeilijk bereikbaar zijn.

Begin jaren '90 zijn Grauwe ganzen van De Deelen uitgerust met een halsband. Dit leverde veel terugmeldingen op, waaruit blijkt dat de Grauwe ganzen van De Deelen overwinteren in Spanje (Loonen & De Vries 1995). Daarnaast werden exemplaren gezien in Zweden, Denemarken, Duitsland, Engeland, Frankrijk, Italië en in de provincie Zeeland (Loonen et al. 2002).

Bruine kiekendief In 1983 en 1988 werden respectievelijk 13 en 14 territoria van de Bruine kiekendief vastgesteld (Jansen et al. 1986, Versluys 1988). Midden jaren '90 bedroeg het aantal broedparen 15 paren, met een uitschieter van 19 paren in 1997. Met dergelijke aantallen kende De Deelen een hoge dichtheid aan broedparen.

Sindsdien is de soort sterk afgenomen (tabel 1). Of dit te maken heeft met de aanwezigheid van grondpredatoren, het voedselaanbod of het aanbod aan geschikte broedplaatsen is verre van duidelijk (Kleefstra 2001). Versluys (1988) memoreerde nog dat het gebied met 14 territoria in 1988 aantrekkelijk voor de soort was, wat ook bleek uit een vroege en snel verlopende bezetting van het broedgebied. Dat is tegenwoordig niet

meer het geval, want de soort is schaars geworden en komt, in vergelijking tot broedparen in nabijgelegen gebieden als de Terkaplester Poelen en het Sneekermeer, relatief laat tot broeden. Zo werd in 2003 in twee van de drie territoria een nest gevonden. De betreffende paren bleken op respectievelijk 24 en 27 april tot de leg van het eerste ei te zijn overgegaan, terwijl broedparen rond de Terkaplester Poelen en het Sneekermeer hier gemiddeld ruim een week eerder mee begonnen. Ook broedparen nabij De Deelen waren in 2003 laat, zoals in de Slûshoeke en de Frieswykpolder waar de paren respectievelijk op 24 april en 3 mei met de eileg aanvingen. Dit duidt op minder gunstige broedomstandigheden dan in 1988 het geval was en in het naburige merengebied het geval is. In 2004 werd slechts één nest in De Deelen gevonden, waarin eileg zelfs uitbleef. De andere twee paren verdwenen halverwege het voorjaar, wat betekent dat geen van de paren succesvol was.

Ook in andere laagveenmoerassen is de soort sterk afgenomen en ogen broedresultaten slecht, dit in tegenstelling tot het Zuidwest-Friese merengebied waar de soort het juist goed doet. Helaas worden er te weinig broedbiologische gegevens verzameld in Friese laagveenmoerassen (bijvoorbeeld Alde Feanen, Easterskar) om hier een vinger achter te krijgen.

Zwarte stern De Zwarte stern is al sinds mensenheugenis broedvogel van De Deelen. Tijdens een provinciale inventarisatie van de soort in 1946 telde het gebied circa 120 paren en telde de wat zuidelijker gelegen Tsjalberterpetten (tegenwoordig Tsjalberterkrite genaamd) ook nog eens 100 paar, alle broedend in petgaten met Krabbenscheer. Met het verdwijnen van Krabbenscheer en vermoedelijk ook de afname van een geschikt prooiaanbod, verdween de soort uit De Deelen. In 1974 werd geen enkel paar meer vastgesteld (Van der Ploeg et al. 1977).

Tegenwoordig wordt in De Deelen kunstmatig nestmateriaal aangeboden in de vorm van nestvloten. Hierop kwamen in de periode 1992-2004 gemiddeld circa 43 paren per jaar tot broeden, waarmee De Deelen het belangrijkste broedgebied van de soort in Fryslân is. Daarnaast wordt soms ook op natuurlijke nestgelegenheden gebroed (rottende

pollen van Pluimzegge) en op planken die toevallig tussen Gele plomp drijven.

In tabel 4 wordt een overzicht gegeven van de verzamelde nestgegevens in de periode 2001-2004. Daaruit blijkt dat de broedsuccessen, afgezien van 2003, te wensen over laten. Broedsuccessen staan onder invloed van weersomstandigheden, voedselaanbod, predatie en de wijze waarop de nestvloten erbij liggen. Wanneer het erop aangebrachte nestmateriaal wegspoelt en/of vloten te hoog komen te liggen, kan dit erg nadelig zijn voor de broedresultaten. Daarom is het van belang de vloten secuur en goed bekleed uit te leggen, waarbij de praktijk uitwijst dat een beter en groter aanbod van nestvloten voorlopig leidt tot een toename van de soort in De Deelen. Kennelijk willen Zwarte sterns graag in het gebied tot broeden overgaan, dus is aanbod van nestgelegenheid geen overbodige luxe.

Toekomstperspectief

Door de jaren heen zijn sommige broedvogels verdwenen en vestigden andere zich. Dit heeft grotendeels te maken met veranderingen in het gebied, zoals afname van natte rietzones, en met veranderingen rond het gebied, zoals diepteontwatering en het verdwijnen van kruidenrijke veenweide. Daarnaast zijn ook landelijke populatieontwikkelingen van soorten van invloed op de broedvogelsamenstelling in De Deelen. De Velduil, Grote karekiet en Buidelmees behoren

Zwarte stern met jongen op een nestvlotje

foto: Anton Huitema

Tabel 4. Broedbiologische gegevens van Zwarte sterns in De Deelen in de periode 2001-04. Weergegeven wordt het totale aantal broedparen (N), de nestplaats (op nestvlot, natuurlijk nestmateriaal of losdrijvende planken), het aantal eieren per nest (incl. aantal nesten waarover dit berekend is) en het aantal (uitgevlogen) jongen per paar (incl. het aantal paren waarover dit berekend is).

Jaar	N	nestvlot	natuurlijk	planken	ei/nest	jong/paar
2001	41	33	3	5	2,3 (N=18)	ca. 0,5 (N=41)
2002	26	16	8	2	1,6 (N=11)	ca. 0,2 (N=26)
2003	49	40	5	4	2,8 (N=41)	ca. 1,2 (N=33)
2004	52	52	0	0	2,5 (N=47)	ca. 0,3 (N=48)

tot het verleden. Voor Boomvalk en Baardman staat vermoedelijk hetzelfde lot te wachten. Hopelijk blijven Roerdomp, Purperreiger, Bruine kiekendief en Zwarte stern behouden. Over de

broedpopulaties van Grauwe gans, Bui-zerd, Blauwborst en Rietzanger lijken we ons voorlopig weinig zorgen te hoeven maken. Voor nieuwkomers als Kolgans, Canadese gans, Brandgans en Boompieper lijkt een toename reëel.

Het beheren en instandhouden van De Deelen is een kwestie van 'tuinieren'. Om verbossing tegen te gaan, wordt opslag gekapt. Om legakkers niet te laten verdwijnen, wordt de Muskusrat intensief bestreden en is ook het kappen van bomen noodzakelijk. Om De Deelen nat te houden zijn door de jaren heen tal van projecten uitgevoerd. Tegenwoordig wordt De Deelen met schoon water gevoed vanuit de naburige zandwinning 'Deelenput'. Daarbij is het gebied voorzien van een nieuwe kade en ringvaart, waarmee Staatsbosbeheer het waterpeil flink kan laten schommelen, wat gunstig kan uitpakken voor onder meer oevervegetaties en verlanding. Voor Zwarte sterns worden nestvloten uitgelegd, zodat deze in De Deelen tot broeden kunnen komen.

De Deelen uit vogelperspectief

foto: Staatsbosbeheer

Al dit natuurbeheer en natuurbehoud is van direct belang voor de broedvogels van De Deelen. Het gebied is provinciaal en landelijk gezien belangrijk voor soorten als Purperreiger, Grauwe gans, Zwarte stern, Blauwborst, Snor en Rietzanger (Kleefstra 2003). Vooral de waterkwaliteit en waterkwantiteit lijken van eminent belang en dat is nu juist het probleem van De Deelen. Voorlopig lijken recente ingrepen een positief resultaat te hebben. Dynamiek in het waterpeil is weer mogelijk. Als dit tot gevolg heeft dat natte oevervegetaties zich gaan ontwikkelen en er weer wat verlanding op gang komt, kan dat goed uitpakken voor moerasvogels met een voorkeur voor nat, voornamelijk overjarig rietland en van verlandend (zegge)rietland en (riet)-

ruigten. De verbeterde waterkwaliteit heeft inmiddels geleid tot een voorzichtige hervestiging van Krabbenscheer. Dat lijkt mooi, maar door de diepontwatering in de omringende veenweide ligt De Deelen nog telkens als een natte, lekkende spons in een droog en almaar verder inklinkend landschap. Om verdroging van De Deelen tegen te gaan en het gebied duurzaam te behouden is natuurontwikkeling nodig. De Deelen zou mijns inziens gebaat kunnen zijn met uitbreiding in de vorm van een brede waterbuffer aan de west-, noord- en oostzijde. Dergelijke natuurontwikkeling heeft de afgelopen jaren ook plaatsgevonden rond laagveenmoerassen als de Alde Feanen, het Easterskar, de Rottige Meenthe en de Brandemeer. Daarmee

zou het natte natuurgebied aansluiting kunnen vinden bij de weidevogelreservaten en moerassen van de Riperkrite. Het zou een verbetering betekenen voor het waterbeheer en de foerageer- en broedomstandigheden voor moerasvogels, maar ik ben me ervan bewust dat zo'n uitbreiding ingrijpend is voor de op landbouw gerichte omgeving van De Deelen. Helaas lijkt er van dergelijke natuurontwikkelingsplannen nog geen sprake, afgezien van eventuele moerasontwikkelingen zuiden van het gebied in het kader van een nieuwe structuurvisie van de gemeenten Heerenveen en Skarsterlân. Daar liggen voor moerasvogels zeker kansen, maar voor een beter waterbeheer van De Deelen biedt het weinig soelaas.

Dankwoord

Door de jaren heen hebben veel personen bijgedragen aan de broedvogelinventarisaties in De Deelen. Vanuit Staatsbosbeheer zijn dat met name Sjoerd Bakker, Hans Boll, Berco Hoegen, Cees de Jong, Teade Mulder, Alexander Rozema, Pieter Schaper, Arend Timmerman Azn., Tjepke de Vries en Gerrit Wierda. Hulp bij het veldwerk werd verkregen van Appie Bles, Jauko Dijkstra, Klaas Jager, Thea Jager en Jan Kleefstra.

Literatuur

- AITINK, J. 2002. Verlanding en waterkwaliteit in de Rottige Meenthe en De Deelen. Stageverslag Van Hall Instituut, Leeuwarden, in samenwerking met Buro Bakker, Assen.
- BURO BAKKER, 2003. Vegetatiekartering Fryslân 2002. Deelen en Skierren. Buro Bakker adviesbureau voor ecologie, Assen.
- JANSEN, A.J.M., F.H. EVERTS, N.P. DE VRIES & R.J. VAN DER WAL 1986. Beheersplan voor natuurterrein 'De Deelen'. Staatsbosbeheer, Leeuwarden.
- KLEEFSTRA, R. 2001. Vogels van De Deelen. Basisrapport met resultaten van broedvogel- en watervogelmonitoring in De Deelen in de afgelopen jaren en voorstellen voor monitoring en onderzoek in de komende jaren. Rapport in eigen beheer, Akkrum.
- KLEEFSTRA, R. 2003. Broedvogels van De Deelen en Tsjalberterkrite in 2003. SOVON-inventarisatierapport 2003/42. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- KLEEFSTRA, R. 2004. Watervogels van De Deelen in de winterseizoenen 2000/01-2003/04. FFF-rapport 81. Fryske Feriening foar Fjildbiology, Akkrum.
- LOONEN, M.J.J.E. & C. DE VRIES 1995. De Grauwe gans als standvogel in ZW-Nederland. Limosa 68 (1): 11-14.
- LOONEN, M.J.J.E., C. VAN TURNHOUT, B. VOSLAMBER & F. WILLEMS 2002. 12 jaar halsbanden van Grauwe ganzen in Nederland. Website: www.sovon.nl.
- PLOEG, D.T.E. VAN DER, W. DE JONG, M.J. SWART, J.A. DE VRIES, J.H.P. WESTHOF, A.G. WITTEVEEN & B. VAN DER VEEN 1977. Vogels in Friesland, deel 2. De Tille, Leeuwarden.
- RINTJEMA, S., T.H.L. CLAASSEN, H. HETTEMMA, U.G. HOŠPER & E. WYMENGA (RED.) 2001. De Alde Feanen. Schets van een laagveenmoeras. It Fryske Gea, Olterterp / Friese Pers Boekerij, Leeuwarden.
- ROOMEN, M.W.J. VAN, A. BOELE, M.J.T. VAN DER WEIDE, E.A.J. VAN WINDEN & D. ZOETEBIER 2000. Belangrijke vogelgebieden in Nederland, 1993-97. Actueel overzicht van Europese vogelwaarden in aangewezen en aan te wijzen speciale beschermingszones en andere belangrijke gebieden. SOVON-informatierapport 2000/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- VERSLUYS, M. 1988. Broedvogelinventarisatie De Deelen 1988. Staatsbosbeheer - terreinbeheer Friesland, Harlingen.